

Cabaran Bahasa Melayu Era Penjajahan di Malaysia 1900-1957

The Malay Language Challenges in the Colonial Era in Malaysia 1900-1957

Ahmad Zainudin Husin¹, Ishak Saat², Khairi Ariffin³, Norazaliani Mohd. Johar⁴

¹²³Jabatan Sejarah, Fakulti Sains Kemanusiaan, Universiti Pendidikan Sultan Idris,
Tanjong Malim, Perak, MALAYSIA

⁴Maktab Rendah Sains Mara, Tawau, Sabah, MALAYSIA

Email: zainuddin.husin@fsk.upsi.edu.my

Published: 14 September 2022

To cite this article (APA): Husin, A. Z., Saat, I., Ariffin, K., & Mohd. Johar, N. (2022). The Malay Language Challenges in the Colonial Era in Malaysia 1900-1957. *Perspektif Jurnal Sains Sosial Dan Kemanusiaan*, 14, 1-10. <https://doi.org/10.37134/perspektif.vol14.sp.1.2022>

To link to this article: <https://doi.org/10.37134/perspektif.vol14.sp.1.2022>

Abstrak

Artikel ini membincangkan cabaran dalam memartabatkan bahasa Melayu pada era kolonial British sehingga 1970 di Malaysia. Fokus perbincangan adalah untuk membincangkan cabaran terhadap keutuhan bahasa Melayu pada setiap fasa penjajahan sehinggalah selepas merdeka. Kaedah yang digunakan dalam penyelidikan bagi menghasilkan penulisan artikel ini berlandaskan kaedah sejarah dengan pendekatan kualitatif, terutamanya analisis dokumen. Fasa penyelidikan kaedah ini terdiri daripada heuristik, kritik, pentafsiran data dan historiografi. Hasil kajian ini menunjukkan bahawa keutuhan bahasa Melayu ketika berhadapan dengan cabaran era penjajahan disebabkan oleh dua faktor utama, iaitu dasar penjajahan British yang mendiskriminasi penduduk tempatan dan penjajahan Jepun yang gagal meletakkan bahasa mereka ke tahap yang mampu menyaingi kepentingan bahasa Melayu dalam pentadbiran. Kajian ini dapat membuktikan bahawa kedudukan bahasa Melayu mampu dimantapkan melalui usaha menyeluruh bangsa penuturnya dalam memartabatkannya sebagai bahasa utama dari aspek ekonomi dan pentadbiran serta kesarjanaannya.

Kata kunci: Bahasa Melayu, Tanah Melayu, Kolonialisme British, Penjajahan Jepun & Akta Bahasa Kebangsaan.

Abstract

This article discusses the challenges of raising the Malay language standard during the British colonial era until year 1970 in Malaysia. The focus of the discussion relies on the challenges to uphold the language in each phase of colonialism until post independence. The method used in the research is a qualitative approach mainly on document analysis. The research phase according to this method consists of heuristics, critique, data interpretation and historiography. The results of this study show that the strength of the Malay language in facing the challenges during the colonial is based on two main factors, namely the British colonial policy that discriminated against locals and the Japanese colonialism that failed to put the Japanese language to the same level of importance as the Malay language in administration. This study can prove that the position of the Malay language can be strengthened through the comprehensive efforts of the speakers in establishing it as the main language in terms of the economic and administrative aspects as well as strengthening it academically.

Keywords: Malay Language, Malaya, British Colonialism, Japanese Occupation & National Language Act.

Pengenalan

Konsep '*Son of the Soil*' atau peribumi berasal dari Kepulauan Melayu ialah bangsa Melayu. Bangsa Melayu juga dikenali dengan bahasa pertuturannya. Lantaran dengan itu, pepatah Melayu menyebut "Bahasa Jiwa Bangsa" sangat tepat bagi menggambarkan kepentingan bahasa kepada sesuatu bangsa. Kepulauan Melayu merupakan lokasi bahasa Melayu tersebar luas. Bagi memahami dengan lebih jelas dakwaan ini, perbincangan bab ini akan menjurus kepada asal usul bangsa dan bahasa Melayu dan perkaitannya dengan bahasa Austronesia. Merujuk kepada analisis arkeologi yang dilakukan oleh Robert Von Heine Gelden, masyarakat Melayu datang daripada Wilayah Yunan (Mohamed Anwar Omar Din. 2011). Kenyataan ini dijelaskan secara panjang lebar melalui teori kedatangan kumpulan Melayu Proto pada 3,000SM hingga 15,000SM. Seterusnya, kemunculan Melayu Deutro kira-kira pada tahun 1,500SM hingga 3,000SM (Muhd. Yusof Hassan. 1991).

Walau bagaimanapun, teori ini disanggah oleh sarjana Indonesia seperti, Koentjaraningrat (1970) bersandarkan penemuan spesis *Jawa Man* yang berusia kira-kira 1.9 juta tahun dahulu. Penemuan yang lain menyokong pendapat beliau ialah "*Homo Sapiens*" di Sabah yang dianggarkan sekitar tahun 30,000SM hingga 40,000SM dan Perak Man di Lenggong, Perak yang dipercayai sekitar tahun 200,000SM hingga 300,000SM. Pekara ini jelas bahawa keturunan Melayu menurut Wilhelm G. Solheim II bermula lebih awal dan mengatasi teori Melayu Proto dan Melayu Deutro (Rusli Ibrahim. 2002). Rumpun bangsa Melayu meliputi pelbagai suku bangsa yang mendiami kepulauan Nusantara seperti Jawa, Banjar, Bugis, Kerinci, Rawa, Kampar, Mendihiling dan Patani. Pertembungan antara bangsa Melayu dengan bangsa lain melalui kaedah interaksi perdagangan, penjajahan, pengaruh keagamaan dan perkahwinan memperluaskan lagi kepelbagaian dalam bangsa tersebut. Sebagai contohnya, perkahwinan telah melahirkan melahirkan bangsa Melayu yang berketurunan Turki, Arab dan India. Mereka dilabelkan dengan pelbagai gelaran tertentu seperti Darah Keturunan Arab (DKA) dan Darah Keturunan Keling (DKK).

Latar Belakang Sejarah Bahasa Melayu

Bahasa Melayu merupakan bahasa vernakular terkemuka di dunia dan semakin penting berikutan perkembangan aktiviti ekonomi zaman penjajah, terutamanya industri penanaman getah. Bahasa Melayu agak mudah dikuasai sehingga pernah menjadi bahasa *lingua franca* sebelum penjajahan British. Bahasa Melayu yang asalnya dipertuturkan oleh orang Melayu sendiri merupakan sebahagian daripada keluarga Austronesia, Malayo-Polynesia, atau Oceanic yang berasal dari Asia. Kepulauan tersebut meliputi Madagascar, Indonesia, Formosa, Mikronesia, Melanesia, dan Polinesia serta sebahagian besar Semenanjung Tanah Melayu, pantai New Guinea, Kepulauan Mergui di luar pantai Tenasserim dan Timur Indo-China, yang berkemungkinan menjadi pusat penyebaran bahasa tersebut. Penutur di kepulauan Polinesia ialah Kepulauan Sandwich, Pulau Easter dan New Zealand (Blagden, 1917).

Dalam kalangan masyarakat Indonesia, orang Melayu perlu dibezakan dengan orang Jawa, Dayak, Filipina kerana mereka bukan orang Melayu. Tanah air orang Melayu yang sebenarnya terletak di bahagian timur Sumatera Tengah. Orang Minangkabau juga bertutur dalam bahasa yang sangat mirip dengan bahasa Melayu. Penjelajahan orang Melayu ke Semenanjung Tanah Melayu sekitar tujuh abad yang lalu telah memperluaskan wilayah penuturan bahasa Melayu. Selain daripada itu, orang Melayu juga menetap di sepanjang pantai Borneo berjaya mengasimilasikan orang Dayak di pulau itu. Mereka juga bertapak di banyak tempat lain sebagai pedagang (Blagden, 1917).

Perkembangan Bahasa Melayu juga tidak lari daripada elemen peminjaman dari Bahasa lain berikutan pertembungannya dengan budaya lain yang datang ke Asia Tenggara. Antara Bahasa terlibat ialah Bahasa Sanskrit, Parsi, dan Arab. Setelah kedatangan kuasa Barat ke alam Melayu, peminjaman diperluaskan kepada bahasa Portugis, Belanda, dan Inggeris.

Teori Asal Usul Bangsa Melayu

Pemahaman terhadap dinamika bahasa Melayu perlu difahami terlebih dahulu dengan merujuk bangsa penuturnya, iaitu bangsa Melayu. Penelitian bahasa Austronesia dan bahasa Austronesia Purba, baik yang dilakukan 200 tahun lampau mahupun yang baru diterbitkan bersandarkan bahawa hubungan antara bahasa serumpun itu dapat diibaratkan sebagai hubungan keluarga. Hubungan kekeluargaan yang wujud mempunyai persamaan dari segi sejarahnya. Sebelum perkaitan antara keduanya dihubungkan, sebaiknya perlu difahami terlebih dahulu maksud bahasa Melayu dan bahasa Austronesia. Austronesia bermaksud semua pulau yang terletak di Lautan Pasifik Selatan dan Tengah, termasuklah Irian, Polinesia, Melanesia, Australia dan New Zealand. Penggunaan bahasa Melayu tidak dapat lari daripada memperkatakan bangsa Melayu itu sendiri. Hal yang demikian ini kerana bahasa Melayu itu ialah bahasa kepunyaan bangsa Melayu. Bertepatan dengan definisi di atas, apakah asal bahasa Melayu itu dibawa oleh bangsa Melayu yang suka mengembara?

Persoalan tersebut akan terjawab dalam bahagian asal usul bahasa Melayu dan asal usul Austronesia nanti. Bahasa Melayu sekarang ini dikenal dengan tiga nama, iaitu bahasa Melayu, bahasa Malaysia dan bahasa Indonesia. Ketiga-tiga nama ini ialah bahasa Melayu sebagai nama aslinya, yakni bahasa yang penuturnya terdiri daripada orang Melayu yang terletak di Malaysia dan kepulauan di sekitarnya, bahagian tertentu di Sumatera khususnya kawasan Riau, Padang, Palembang dan Pulau Bangka serta Brunei Darul Salam (Ensiklopedia Sejarah dan Kebudayaan Melayu, 1998). Perkara penting yang harus diteliti ialah kaitan maksud Melayu dan Austronesia. Dari sudut pandangan antropologi, Melayu dianggap sebagai salah satu kelompok manusia yang tergolong dalam ras Mongoloid cabang Selatan (Bellwood. 1985). Namun demikian, ahli antropologi tidak semua yang bersetuju bahawa orang Melayu tergolong dalam kelompok tersebut.

Orang Melayu lebih sesuai dimasukkan dalam satu kategori Melayu Polinesia disebabkan beberapa pertembungan dan percampuran yang berlaku dengan pelbagai ras. Penggolongan kelompok Melayu ke dalam ras Melayu Polinesia sebenarnya telah lama digunakan dari sudut linguistik. Walau bagaimanapun, para linguistik lebih cenderung menggunakan istilah Austronesia untuk merujuk kepada ras Melayu Polinesia seperti yang dimaksudkan. Semua anggota kelompok Austronesia secara am dikatakan keturunan daripada suatu induk yang sama yang berasal daripada suatu tempat yang disebut tanah asal. Kelompok induk ini berpecah kepada kelompok manusia yang kini menetap dalam ruang geografi berasingan yang dinamakan Austronesia Barat dan Austronesia Timur. Induk manusia Austronesia tergolong dalam kelompok manusia yang disebut sebagai Homo sapiens. Kelompok manusia ini bukan kelompok manusia terawal yang wujud di Nusantara. Terdapat dua spesies Homo yang digelar Proto homonid yang hidup 2 juta sehingga 10,000 tahun lalu sebelum kewujudannya. Fosil manusia Proto hominid terawal dirujuk sebagai Homo habilis berusia sekitar 2.5 juta tahun sehingga 2 juta tahun. Homo habilis berkembang menjadi manusia Homo erectus sekitar 1.7 juta tahun sehingga 300,000 tahun yang lalu (Noriah Mohamed. 1999).

Andaya (2001) berpendapat bahawa perbicaraan tentang asal usul bangsa Melayu bermula daripada asal usul penutur bahasa Proto-Austronesia di Taiwan. Berdasarkan kepada bukti arkeologi dan linguistik, masyarakat ini berada di Taiwan antara tahun 4000 hingga 3000 Sebelum Masehi. Pada sekitar tahun antara 2500 dan 1500 Masehi, mereka mula berhijrah ke luar, iaitu Filipina, Utara Borneo, Sulawesi, Jawa Tengah dan Timur Indonesia. Di Malaysia, sisa tulang temulang manusia Homo erectus tidak dapat dikesan kewujudannya. Walau bagaimanapun, beberapa peralatan batu ditemui dan dikenal pasti sebagai peralatan yang digunakan oleh manusia pada waktu itu. Ahli arkeologi menamakan zaman manusia tahap awal ini sebagai zaman paleolitik. Tinggalan peralatan merupakan tinggalan zaman paleolitik akhir yang digali di tapak arkeologi Kota Tampan, Lenggong, Perak.

Spesies manusia moden yang digelar Homo sapiens muncul selepas manusia awal dalam kelompok Homo habilis dan Homo erectus pupus. Kelompok manusia Homo Sapiens di Nusantara terbahagi kepada dua, iaitu kelompok Australoid dan kelompok Austronesia. Manusia yang tergolong dalam kelompok Australoid melahirkan keturunan manusia asal di Melanesia dan Australia serta saki baki orang asal yang tinggal di Semenanjung Tanah Melayu, iaitu orang asal Negrito. Induk manusia Austronesia pula melahirkan dua kelompok manusia di Nusantara. Kelompok pertama ialah kelompok Melayu Proto dan kelompok kedua ialah Melayu Deutro. Kelompok Melayu Deutro yang menurunkan kelompok manusia yang tergolong dalam bangsa besar Austronesia yang lain (Noriah Mohamed, 1999). Huraian ini memberikan gambaran berkaitan persoalan kajian. Penerangan yang panjang lebar ini diharap dapat memudahkan lagi perbincangan ini.

Cabaran Bahasa Melayu Era Pentadbiran Kolonial British di Tanah Melayu

Peningkatan penggunaan bahasa Inggeris di bawah Bentinck pada tahun 1830-an dan penekanan yang tinggi kepada bahasa vernakular di bawah Curzon menjelang abad ke-20 mempunyai kesan di seberang Laut Andaman. Walau bagaimanapun, dasar pecah dan perintah di India secara amnya terjejas berikutan meletusnya konflik Muslim-Hindu yang mendorong pentadbir British mengambil langkah yang berhati-hati di Tanah Melayu. Perkembangan agama Islam menjadikan bahasa tersebut semakin penting dan dijadikan medium dalam menyampaikan syiar agama tersebut. Pengaruh Arab selepas penyebaran Islam ke rantau ini menyebabkan tulisan Arab Jawi dijadikan tulisan bahasa Melayu. Sokongan British terhadap perkembangan budaya tradisional Melayu termasuk tulisan Jawi berkembang sehingga ke wilayah Borneo apabila Brookes turut menggunakan bahasa Melayu dalam menulis undang-undang Sarawak (Gunn, 1997). Pada masa yang sama, pihak berkuasa kolonial memainkan peranan aktif dalam proses memecahkan kedudukan demografi yang memberi kesan kepada kelemahan kedudukan bahasa Melayu berbanding dengan bahasa Inggeris.

Milner (1998) telah menulis sepuluh kecenderungan penjajah British untuk mengkaji tentang etnik bagi mendapatkan fakta bagi menyokong perancangan kolonialnya. Dalam Persidangan Raja-Raja Melayu tahun 1903, Residen Perak, J.P. Rodger menyatakan bahawa negeri-negeri Melayu yang dinaungi bukanlah negara koloni, tetapi wilayah merdeka yang menerima bantuan British. Oleh hal yang demikian, British meneruskan amalan sistem beraja Melayu yang membenarkan kehadiran mereka dalam membantu mengekalkan aspirasi politik dan pendidikan orang bukan Melayu. Loh (1975) memetik daripada surat yang dihantar kepada Pejabat Kolonial tahun 1932 yang mengesahkan bahawa raja-raja Melayu dianggap sebagai “benteng” antara British dan perkembangan demokrasi pramatang. British melihat Tanah Melayu sebagai sebuah wilayah yang kaya dengan sumber tenaga manusia yang memerlukan pembangunan ekonomi. Walau bagaimanapun, wilayah ini dihuni oleh masyarakat tani yang berusaha untuk mengekalkan sistem tradisional mereka. British telah melaksanakan proses mengimport tenaga kerja dari wilayah lain sama ada serantau bagi menyelesaikan masalah tersebut. Pemerintah juga memerlukan kelas pentadbir tempatan yang lebih murah daripada orang Eropah. Institusi pendidikan diwujudkan supaya dapat melatih masyarakat tempatan dengan sistem moden. Berikutan daripada keperluan tersebut, timbul cadangan penubuhan sekolah Inggeris di setiap negeri untuk mengajar elit tempatan bagi melaksanakan pemerintahan dengan lebih baik ketika persidangan 1903.

Usaha ini bertujuan untuk meningkatkan peluang penglibatan orang Melayu dalam Perkhidmatan Awam melalui pengambilan pekerja daripada kalangan penduduk tempatan (daripada 160 jawatan) kerana pendidikan mereka ketika itu yang rendah. Bagi mewujudkan satu perkhidmatan yang lebih baik, Perkhidmatan Pentadbiran Melayu diwujudkan bagi menyediakan pekerjaan pentadbiran bergaji rendah untuk orang Melayu pada tahun 1910. Perkara ini turut mengesahkan kedudukan istimewa mereka dalam hubungan dengan masyarakat lain. Jalan menuju perkhidmatan awam yang baru telah dibuat melalui reformasi pendidikan pada tahun 1906 yang membolehkan anak-anak elit Melayu mendapat pendidikan Inggeris. Selama dua dekad antara perang dunia, Perkhidmatan Awam Melayu telah mengambil seramai

20 orang Melayu. Peningkatan kadar pencari kerja dalam sektor pentadbiran kerajaan terganggu berikutan kemelesetan ekonomi yang menyebabkan penguncupan kakitangan perkhidmatan awam, termasuklah pengurangan pengambilan pekerja dari Britain.

Cabaran Keutuhan Bahasa Melayu Setelah Pengenalan Pendidikan Kolonial British

Pendidikan di Tanah Melayu pra-kolonial secara keseluruhannya bersifat keagamaan. Medium pengajarannya beracukan bahasa Melayu dan Arab. Pada umumnya, sistem pendidikan tersebut menyediakan peluang yang sangat kecil untuk mobiliti sosial (Loh, 1975). Kedatangan British telah memperkenalkan sistem pendidikan yang bertujuan untuk memenuhi keperluan sektor ekonomi kolonial. Penubuhan kolej terawal untuk pegawai kolonial ialah *Singapore Institution* yang ditubuhkan oleh Raffles pada tahun 1823. Kolej ini menyediakan pengajaran dalam bidang bahasa Cina, Melayu dan Siam, termasuklah sastera, moral dan sains. Pendidikan formal pertama bagi orang Melayu yang menggunakan bahasa Melayu bermula di *Penang Free School* pada tahun 1821 (Gunn, 1997). Perkembangan sekolah Melayu sehingga tahun 1854 ditubuhkan oleh Syarikat Hindia Timur Inggeris di Negeri-Negeri Selat. Sekolah vernakular yang menyediakan pendidikan percuma ini memberi pendidikan dalam bahasa Melayu dan menggunakan tulisan rumi dan jawi.

Sekolah Melayu tidak didirikan secara formal bagi Negeri-Negeri Melayu Tidak Bersekutu khususnya Kedah, Kelantan dan Terengganu yang berada di luar kawalan British (Mohamed, 1983). Sarawak mempunyai sekolah Melayu moden pertama di Kuching pada tahun 1883 (Gunn, 1997). Pada peringkat awal, jumlah sekolah Melayu agak banyak tetapi akibat daripada peningkatan jumlah sekolah Inggeris, jumlahnya menjadi relatif lebih kecil. Laporan pemantau sekolah di Negeri Selat menyatakan bahawa terdapat sebanyak 16 sekolah Melayu dengan 598 murid pada tahun 1872. Jumlah ini telah meningkat kepada 50 sekolah dan 1222 murid pada tahun 1874 berbanding dengan sekolah Inggeris yang berjumlah 19 sekolah dengan pelajar seramai 1761 orang pada tahun 1883. Menurut Soloman (1987) alasan pertumbuhan pesat ini disebabkan oleh keputusan pihak kolonial yang membenarkan pengajian Qur'an diadakan di sekolah di sebelah petang. Latihan guru Bahasa Melayu bermula pada tahun 1878 di Telok Belanga di Singapura.

Pada tahun 1900, maktab latihan guru telah didirikan di Melaka atas permintaan Inspektor Negeri-Negeri Melayu Bersekutu iaitu Wilkinson. Pembinaan maktab ini diteruskan dengan pembinaan di Matang (1913) dan Tanjong Malim (1922). Maktab guru wanita pertama ditubuhkan di Melaka pada tahun 1935 (Soloman, 1987). Wilkinson juga memperkenalkan pengajaran Bahasa Melayu di sekolah Inggeris. Walau bagaimanapun, perkhidmatan beliau telah ditamatkan pada tahun 1906 dan digantikan oleh J.B. Elcum yang Menurut Loh (1975), Elcum hanya berminat dengan pendidikan yang hanya sesuai untuk penoreh getah. Pendidikan Inggeris di Tanah Melayu bermula di Negeri-Negeri Selat, iaitu Pulau Pinang 1816, Singapura 1824 dan Melaka 1826. Kelas Bahasa Melayu diperkenalkan di peringkat menengah tetapi diambil oleh murid-murid Melayu yang datangnya daripada sekolah rendah Melayu secara kebiasaannya. Pemerintah Negeri Selat juga mengizinkan penubuhan sekolah mubaligh Inggeris. Sekolah ini menerima sambutan hangat daripada masyarakat Cina yang bersedia untuk membayar yuran (Pennycook, 1994).

Sejak tahun 1880-an, pengajaran bahasa Inggeris di sekolah mula diperluaskan secara sederhana ke kawasan bandar di Negeri-Negeri Melayu Bersekutu, khususnya Perak dan Selangor. Bagi membolehkan lebih ramai pentadbir Melayu dilahirkan, Inspektor Sekolah-sekolah Negeri-Negeri Melayu Bersekutu, Wilkinson telah menubuhkan Malay Residential School pada tahun 1905 kemudiannya ditukar nama kepada *Malay College of Kuala Kangsar* (MCKK) pada tahun 1907. Residen-Jeneral pertamanya memilih dasar terbuka, tetapi sekolah tersebut lebih memberi keutamaan kepada anak golongan bangsawan sehingga tahun 1920-an. Mereka hanya perlu lulus peperiksaan Darjah VII untuk melayakkan diri dalam perkhidmatan awam.

Sekolah Inggeris pula ditubuhkan dengan memberi peluang kepada masyarakat awam untuk menerima pendidikan tersebut. Walau bagaimanapun, sekolah ini mendapat sambutan daripada pelajar kemampuan sahaja kerana mengenakan yuran kepada pelajarannya. Situasi ini menyebabkan mereka lebih cenderung untuk membentuk golongan elit dan menguasai bidang ekonomi dan pentadbiran sehingga selepas kemerdekaan dicapai (Loh, 1975). Pendidikan Inggeris berkembang agak perlahan di Negeri-Negeri Tidak Bersekutu. Pegawai-pegawai British menjalankan urusannya dengan penduduk tempatan menggunakan bahasa Melayu dan bahasa Inggeris.

Hugh Clifford berpendirian bahawa British bertanggung jawab secara moral atas aktiviti penjajahan ketika menjadi Residen Pahang pada tahun 1898 (Wicks, 1979). Tanggungjawab yang dimaksudkan adalah menyediakan latihan dan pendidikan kepada penduduk tempatan. Prinsip yang sama turut dipegang oleh R.O. Windstedt semasa menjadi Pengarah Pendidikan Negeri-Negeri Selat yang sangat berpengaruh sehingga persaraannya pada tahun 1935. Laporan pendidikannya pada tahun 1910 menekankan perlunya latihan vokasional dan praktikal kepada orang Melayu yang boleh membantu mereka keluar daripada kehidupan kampung. Walau bagaimanapun masyarakat Melayu kebanyakannya tidak berminat untuk menghantar anak mereka mengikuti pendidikan di sekolah Inggeris. Berdasarkan laporan yang termuat di dalam Annual Report for the State of Pahang (1905), sikap ini disebabkan kebimbangan mereka terhadap kemungkinan yang melalui pendidikan Inggeris menyebabkan anak-anak mereka dikristiankan. Dasar British memperkenalkan pendidikan Inggeris ini secara tidak langsung telah mengasingkan orang Melayu daripada kemajuan yang diperkenalkan oleh mereka di Negeri-Negeri Melayu. Langkah mereka membiarkan penduduk tempatan itu terus bersekolah di sekolah Melayu menyebabkan masyarakat tersebut tidak mempunyai kelayakan akademik yang sesuai untuk memegang jawatan dalam pentadbiran British. Keadaan ini disebabkan oleh kegagalan mereka menguasai Bahasa Inggeris. Isu ini pernah dilaporkan oleh E.C. Hill, iaitu Inspektor Sekolah yang terkandung dalam Laporan Negeri-Negeri Selat pada 1884. Berdasarkan kepada Laporan tersebut, beliau mencadangkan agar jumlah orang Melayu yang mengikuti pendidikan Inggeris tidak boleh melebihi 8%. Alasannya ialah kerajaan British tidak mempunyai bajet yang mencukupi untuk memberi subsidi kepada mereka, lebih daripada itu pendidikan Inggeris akan melahirkan golongan yang sedar akan dasar diskriminasi British khususnya dari aspek peluang pekerjaan (Pennycook, 1994). Loh (1975) yang memetik kenyataan Frank Swettenham (Pesuruhjaya Tinggi British di Perak) pada tahun 1890 yang berbunyi, '... jika kita mengajar anak-anak membaca, menulis dan mengira dalam bahasa mereka sendiri, iaitu bahasa Melayu ... kita lebih selamat'.

Dasar mengurangkan penguasaan bahasa Inggeris dalam kalangan masyarakat tempatan merupakan warisan daripada dasar Curzon India yang dianggap sangat berkesan. H.B. Collinge yang menggantikan Hill melaporkan pada tahun 1894 menyokong dasar tersebut dengan alasan kurangnya penduduk tempatan menguasai bahasa Inggeris akan menyebabkan mereka tidak memahami idea penjajahan British. Pemahaman terhadap dasar Inggeris ini akan meningkatkan aktiviti menentang penjajah seperti yang berlaku di India (Pennycook, 1994). Collinge berpendapat bahawa situasi kanak-kanak di sekolah vernakular yang cenderung untuk mengekalkan tradisi, iaitu menghormati ibu bapa turut menghargai dasar kebajikan yang diperkenalkan British. Setiausaha Pejabat Tanah Jajahan British, iaitu Caldecott tidak bersetuju dengan langkah menjadikan bahasa Inggeris sebagai bahasa asas pendidikan rendah di Tanah Melayu. (Pennycook, 1994) Bagi memperkukuhkan hujah penolakannya, beliau mengulangi alasan yang pernah dikemukakan oleh Gabenor Clementi pada tahun 1930-an. Alasan tersebut ialah, penduduk tempatan hanya sesuai diberikan Pendidikan tahap rendah dan dalam Bahasa Melayu bagi memudahkan pelaksanaan dasar penjajahan British dan pendidikan yang rendah akan mengurangkan risiko ketidakpuasan hati anak-anak Melayu lepasan sekolah Inggeris yang menganggur atau tidak mendapat pekerjaan yang setaraf dengan kelulusannya, seperti yang berlaku di India (Gunn, 1997). Pada tahun 1935, Gabenor Borneo Utara mengumumkan bahawa tujuan utama sekolah vernakular adalah memberi pendidikan kepada lelaki yang berpotensi menjadi seorang berkemampuan untuk menyumbang kepada negerinya.

Perubahan sistem ekonomi pertanian berasaskan sara diri kepada perdagangan pada awal abad ke-20 meningkatkan mobiliti sosial yang lebih besar kepada masyarakat Melayu (Loh, 1975). Ini seiring dengan peningkatan minat terhadap pendidikan Inggeris secara beransur-ansur dalam kalangan masyarakat Melayu di kawasan luar bandar. Ini menyebabkan pihak British mengambil langkah segera untuk membendung perkembangan tersebut. Antara langkah yang diambil ialah, penutupan kelas bahasa Inggeris di Kelang atas arahan Ketua Setiausaha Negeri-Negeri Melayu Bersekutu yang baru dibuka oleh pihak berkuasa tempatan. Beliau juga menolak petisyen 1919 yang memberi pendidikan bahasa Inggeris secara percuma untuk orang Melayu. Walau bagaimanapun, berikutan pelaksanaan dasar desentralisasi pentadbiran di Negeri-Negeri Melayu Bersekutu, Clementi melaksanakan dasar meningkatkan jumlah orang Melayu dalam perkhidmatan awam. Ini tidak secara langsung telah meningkatkan minat mereka untuk belajar di sekolah aliran Inggeris. Peningkatan ketara ini jelas kelihatan apabila berlakunya peningkatan jumlah mereka yang mengikuti sekolah aliran Inggeris. Pada tahun 1920, jumlah anak-anak masyarakat Melayu yang mengikuti sekolah Inggeris ialah sekitar 10%, dan meningkat kepada hampir 20% pada tahun 1926 (Loh 1975). Perkembangan ini menyebabkan menjelang tahun 1930-an, pegawai Britain mendapati usaha untuk mengurangkan jumlah masyarakat Melayu mendapatkan pendidikan Inggeris kelihatan semakin sukar apabila mereka melihat kepentingan pendidikan tersebut dari aspek pekerjaan (Gunn, 1997).

Pendudukan Jepun pada tahun 1941 hingga 1945 tidak berjaya memperluaskan penggunaan bahasa Jepun di Tanah Melayu. Walau bagaimanapun, pendudukan Jepun memberi kesan kepada pembentukan perancangan bahasa yang penting. Gunn (1997) berpendapat semangat yang ditiupkan oleh orang Jepun bagi menyebarkan penggunaan bahasanya bermula dengan guru dan pegawai pemerintah seterusnya penduduk kampung. Sebagai contohnya, sekolah di negeri Kelantan, mereka melaksanakan dasar pengajaran bahasa Jepun sebanyak tiga jam untuk setiap minggu (Mohamed, 1983). Melalui pendidikan bahasa, orang Jepun berusaha untuk mempengaruhi orang Melayu secara psikologi dalam kempen kerohanian yang sekali gus mengurangkan amalan budaya Inggeris. Di negeri Pahang, guru yang berjaya meningkatkan penguasaan pelajar terhadap bahasa Jepun akan ditawarkan insentif kenaikan pangkat dengan cepat untuk menjadi pengetua sekolah (Kratoska, 1998). Tawaran yang baik tersebut tidak memberikan kesan yang banyak kepada peningkatan penggunaan bahasa Jepun kerana kekangan akibat perang yang berterusan dan sambutan yang tidak memberangsangkan daripada orang Melayu sendiri.

Dalam aspek pentadbiran, pendidikan dan propaganda, penggunaan bahasa Melayu terus menjadi pilihan utama berbanding dengan bahasa Jepun. Penerbitan akhbar pro-Jepun dalam bahasa Melayu seperti Berita Malai dan Semangat Asia dilancarkan di Singapura, manakala rangkaian radio berbahasa Melayu juga ditubuhkan untuk seluruh Tanah Melayu dan Indonesia (Gunn, 1997). Syonan Koua Kunrenjo (Institut Latihan Pegawai Pemimpin Singapura) ditubuhkan untuk melatih pegawai tempatan, termasuklah pengajaran bahasa Jepun. Mereka terpaksa menggunakan bahasa Inggeris ketika mengajar disebabkan oleh penguasaan bahasa Jepun dalam kalangan pelatih sangat rendah. Selain daripada itu, mereka juga melaksanakan propaganda anti Barat dengan menggunakan bahasa Inggeris. Antara penerbitan akhbar pro Jepun di Singapura yang menggunakan bahasa Inggeris ialah Singapore Herald dan Nippon Times. Penerbitan akhbar pro Jepun di Tanah Melayu pula ialah Marei Shinpou dan Para Shinbun di Ipoh dan Pulau Pinang pula, yakni Pinang Shinbun. Usaha menjadikan bahasa Jepun sebagai lingua franca dari Asia Timur gagal. Pendudukan semula British mempertingkatkan perkembangan bahasa Melayu berikutan kemunculan nasionalisme budaya selepas perang.

Usaha Memartabatkan Bahasa Melayu Era Kemerdekaan Malaysia

Selepas kemerdekaan dicapai, pelbagai usaha dilaksanakan untuk memertabatkan bahasa Melayu oleh pihak kerajaan. Segala dasar penjajahan yang menyebabkan kemunduran kepada penduduk peribumi Tanah Melayu telah diperbaiki dengan memperkenalkan pelbagai dasar ekonomi dan sosial. Hal yang demikian menimbulkan bantahan daripada masyarakat bukan Melayu terhadap dasar ekonomi dan sosial,

termasuklah dasar yang menjadikan bahasa Melayu sebagai bahasa kebangsaan. Taraf bahas Melayu juga diangkat melalui pengenalan syarat kewarganegaraan yang memerlukan mereka yang berumur di bawah 45 tahun mempunyai kemahiran dalam bahasa tersebut. Walau bagaimanapun, proses mengangkat bahasa Melayu sebagai bahasa rasmi negara memerlukan keputusan yang sukar berikutan penentangan masyarakat bukan Melayu. Penggubalan bahasa Melayu sebagai kebangsaan di Malaysia melibatkan usaha untuk melaksanakan perancangan yang teratur.

Bahasa Melayu merupakan bahasa terbesar dipertuturkan oleh komuniti di Tanah Melayu. Perlembagaan 1957 mengisytiharkan bahasa Melayu sebagai bahasa kebangsaan selain memberikan keistimewaan khas kepada penggunaan bahasa Inggeris dalam aktiviti rasmi (Constitution of the Federation of Malaya 1957). Kedudukan bahasa lain turut diperlihara dengan memberikan peluang yang sama untuk diajar dan dipertuturkan. Perkembangan bahasa Melayu semakin mendapat perhatian berikutan penubuhan Dewan Bahasa dan Pustaka mengatasi masalah kekurangan guru Bahasa Melayu dan menyeragamkan serta memodenkan bahasa tersebut. Tiga tahun kemudian Laporan Talib Rahman 1961 memutuskan bahawa pembaharuan pendidikan selepas merdeka terlalu fleksibel untuk membolehkan sekolah menengah Cina diteruskan (Abdul Rahman, 1960). Hasilnya, 90% pelajar menengah berada di sekolah menengah Inggeris pada tahun 1962 (Pennycook, 1994). Bagi mengatasi masalah ini, Akta Pendidikan 1961 mencadangkan agar bahasa Melayu menjadi satu-satunya medium pengajaran dan pembelajaran di sekolah menengah. Akta Bahasa Kebangsaan 63/67 memutuskan bahawa bahasa Inggeris terus dipertuturkan sementara usaha mempromosikan bahasa Melayu diperhebatkan (Law of Malaysia, Act 32 National Language Acts 1963/67).

Akta ini juga mengisytiharkan bahasa Melayu sebagai bahasa rasmi tunggal dengan bahasa Inggeris sebagai kedua terpenting dan dikekalkan sebagai bahasa alternatif untuk badan perundangan dan pengadilan. Bagi memantapkan taraf pendidikan (Asmah, 1979), bahasa Inggeris dikekalkan sebagai mata pelajaran wajib sementara bahasa Melayu mengambil masa selama 26 tahun untuk menggantikan bahasa Inggeris sebagai medium utama pembelajaran di sekolah menengah. Pemilihan untuk menjadi penjawat awam dan penajaan belajar daripada kerajaan memerlukan mereka memenuhi syarat kemahiran berbahasa Melayu. Situasi ini memaksa mereka yang bukan Melayu perlu mendalami penguasaan mereka dalam bahasa kebangsaan ini.

Fasa perubahan daripada bahasa Inggeris kepada bahasa Melayu dalam sektor pendidikan ini merupakan usaha yang memaksa semua masyarakat di Tanah Melayu mengetepikan bahasa Inggeris untuk memartabatkan bahasa Melayu sendiri. Berikutan meletusnya peristiwa berdarah pada 13 Mei 1969, Malaysia mula menumpukan kepada usaha penyatuan masyarakat bagi mencapai keharmonian komunal atau hegemoni orang Melayu. Antara usaha yang diberi perhatian ialah peningkatan tahap pendidikan masyarakat Melayu yang dipercepat. Isu-isu yang berpotensi untuk memecahbelahkan termasuklah dasar bahasa yang dilarang untuk dibangkitkan oleh rang undang-undang hasutan 1969 seperti dilampirkan dalam perlembagaan. Semakan 1971 Akta Bahasa Kebangsaan menetapkan semua sekolah Inggeris yang masih wujud mula beralih ke bahasa Melayu dalam aliran sastera mereka dari tahun 1973. Seterusnya, aliran sains bermula daripada Tingkatan IV pada tahun 1976. Hasil dasar ini kemunculan pengenalan sistem sekolah rendah Kebangsaan, Cina dan Tamil pada tahun 1984. Pada tahun 1980-an, semua universiti kecuali Universiti Islam Antarabangsa menggunakan Bahasa Melayu sepenuhnya. Pada tahun 1993, pemerintah Malaysia meningkatkan peruntukan untuk melaksanakan dasar Pengajaran dan Pembelajaran Sains dan Matematik Dalam Bahasa Inggeris (PPSMI) untuk subjek sains, perubatan, kejuruteraan dan undang-undang.

Rumusan

Berdasarkan kepada perbincangan di atas, jelaslah bahawa keutuhan bahasa Melayu zaman penjajahan British sehingga kemerdekaan Malaysia disebabkan oleh dua faktor penting. Faktor tersebut ialah dasar diskriminasi British terhadap orang Melayu dari aspek perkhidmatan awam dan perkembangan nasionalisme budaya yang berusaha mempertahankan kedaulatan bahasa Melayu sebagai bahasa utama negara. Dasar memencilkan masyarakat Melayu daripada perkhidmatan awam British telah menyebabkan penjajah British mengekalkan kewujudan sekolah Melayu yang berteraskan kepada keagamaan dan penggunaan bahasa Melayu sebagai bahasa pengantar. Penyertaan yang kurang masyarakat Melayu dalam pendidikan Inggeris telah membawa menyebabkan mereka tidak berkelayakan untuk menyertai perkhidmatan awam British. Mereka telah menubuhkan sekolah khas iaitu *Malay College Kuala Kangsar* yang hanya diperuntukan kepada anak golongan bangsawan Melayu bagi meneruskan dasar pro-British. Lepas kolej ini akan dihantar untuk meneruskan pendidikan tinggi mereka di England.

Dasar ini bertujuan untuk memperkukuhkan lagi pengaruh British di Malaysia selepas kemerdekaan. Kedudukan bahasa Melayu era British kebanyakannya diperjuangkan oleh golongan yang mendapat pendidikan Melayu. Berikutan desakan Raja Melayu agar British memberikan pendidikan yang terbaik untuk masyarakat awam, mereka menubuhkan *Sultan Idris Training College* (SITC) bagi melatih guru-guru Melayu untuk ditempatkan ke sekolah-sekolah kerajaan di seluruh Tanah Melayu (Ishak Saat, 2013). Kolej ini banyak melahirkan golongan nasionalis yang memperjuangkan kemerdekaan dan pembentukan jari diri bangsa Melayu berteraskan perjuangan memertabatkan bahasa Melayu sebagai bahasa utama. Perjuangan ini akhirnya berjaya meletakkan bahasa Melayu ke dalam Perlembagaan Persekutuan yang memperkukuhkan kedudukannya di negara ini. Kedua-dua faktor ini menjedikan bahasa Melayu terus kekal menjadi bahasa kebangsaan bagi Malaysia sehingga kini.

Rujukan

- Abdul Rahman bin Haji Talib. (1960). *Report of the education review committee 1960*. Kuala Lumpur: Govt. Press.
- Andaya, B. W. & L. Y. Andaya (2001). *A history of Malaysia*. Basingstoke: Palgrave.
- Bellwood, P. (1985). *Prehistory of the Indo-Malaysian Archipelago*. Sydney: Academic Press.
- Blagden, C. O. (1917). "Malay", *Bulletin of the School of Oriental Studies*, University of London, 1917, Vol. 1, No. 1 (1917), pp. 97-100
- Burhanuddin Al Helmy. 1954. *Falsafah Kebangsaan Melayu, Tak Kan Melayu Hilang Di Dunia*. Bukit Mertajam. Pustaka Semenanjung.
- Ensiklopedia sejarah dan kebudayaan Melayu*. (1998). Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Federated Malay States (1906). *Annual Report for the State of Pahang (1905)*. Government Press, Federated Malay States.
- Government of Malaya. (2007). *Constitution of the Federation of Malaya 1957 (reprint)*. Kuala Lumpur: Kementerian Kebudayaan, Kesenian dan Warisan Malaysia (KEKKWA).
- Gunn, G. (1997) *Language, Power and Ideology in Brunei Darussalam*. Athens, OH: Ohio University Press.
- Ishak Saat. (2013). *Politik Suara Rakyat*. Pulau Pinang. Universiti Sains Malaysia.
- Koentjaraningrat. (1970). *Manusia dan Kebudayaan di Indonesia*. Djakarta: Penerbit Djambatan.
- Kratoska, Paul H. (1998). *Malaysia - The Japanese Occupation of Malaya, 1941-1945*. London: Hurst and Company.
- Lembaga Penyelidikan Undang-Undang. (2021). *Perlembagaan Persekutuan (Hingga 1st April 2021)*, Kuala Lumpur: International Law Book Services.
- Loh, P.F.S. (1975) *Seeds of Separatism: Educational Policy in Malaysia, 1874-1940*. Kuala Lumpur: OUP.

- Mohamed Anwar Omar Din. (2011). Asal-usul Orang Melayu: Menulis Semula Sejarahanya, *Jurnal Melayu* (7) 2011: 1 – 82
- Milner, A. (1998) Ideological work in constructing the Malay majority. In D. Gladney (ed.) *Making Majorities* (pp. 151–69). Palo Alto, CA: Stanford University Press.
- Mohd. Yusof Hassan. 1991. *Dunia Melayu*. Kuala Lumpur. Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Pennycook, A. (1994). *The Cultural Politics of English as an International Language*. Harlow: Longman.
- Rusli Ibrahim. (2002). “Penghuni Asal Nusantara” dlm. *Harian Metro* Julai 2002.
- Soloman, J.S. (1987) *Status Planning and Language Choice: A Case Study*. Singapore: RELC.
- The Commissioner off Law Revision, Malaysia. (2006). *Law Of Malaysia, Act 32 National Language Acts 1963/67 (Incorporating All Amendments Up To 1 January 2006)*. Kuala Lumpur: The Commissioner Of Law Revision, Malaysia, Under The Authority Of The Revision Of Laws Act 1968 In Collaboration With Malayan Law Journal Sdn Bhd And Percetakan Nasional Malaysia Bhd.
- Noriah Mohamed. 1999. *Sejarah Sosiolinguistik Bahasa Melayu Lama*. Pulau Pinang. Penerbit Universiti Sains Malaysia.
- Wicks, P. C. (1979). “Images of Malaya in The Stories of Sir Hugh Clifford,” *Journal of The Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society*, Vol. 52, No. 1 (235) hlm. 57-72